

СТАНОВИЩЕ

от

проф. Иван Александров Билярски, д. и. н.

по конкурса за професор

в Института за изследване на изкуствата, БАН

с единствен кандидат доц. д-р Емануел Мутафов

Разбира се, не мога да не отбележа, че съм трогнат от поканата, която ми направи Института за изследване на изкуствата да участвувам като член на журито в този конкурс. Не съм изкуствовед и основната тематика на изследванията ми не са в тази сфера на знанието, но съм явно достатъчно любопитен, за да привлека вниманието на колегите. Казвам това, доколкото не знаех, че ще има само един кандидат и той ще е Емануел Мутафов. Сега ми е малко по-ясно, тъй като изследванията на доц. Мутафов излизат извън рамките на изкуствознанието, разбирано в някакъв тесен смисъл на думата и има подчертано интердисциплинарен характер. Знам за самия Емануел Мутафов още от времето, когато бе студент в Атина, макар и да не се познавахме лично. Впоследствие вече имах и възможността да проследя творческото му развитие. И за да не изглежда изложението ми прекалено лично или емоционално, бих искал да пристъпя към материалите по конкурса.

Смятам, че няма защо да представям образованието и пътя, който е извървял кандидатът, който е добре познат на всички. Освен това бих искал още в началото да отбележа, че неговите заслуги към звеното на БАН, което е обявило конкурса не са само изследователски. Той е негов ръководител от години, а и го представлява в различни академични институции и форуми, което не може да бъде без значение, тъй като става дума за работа в полза на целия колектив, която невинаги (всъщност почти никога) е приятна. При все това, Емануел Мутафов има внушителна научна продукция, която е добре представена в приложените материали. Като пиша „внушителна“ имам предвид не само количеството, а и разностранността на неговите изследвания, които обхващат както чисто изкуствоведски теми, така и условно казано филологически, исторически и богословски.

Вече отбелязах, че самото занимаване с епиграфика предполага интердисциплинарност на научното дирене. Надписът е езиков феномен, разположен често в среда на визуални образи, който изисква историческа и богословска интерпретация. Той трябва да бъде разбран като езиков изказ, но и чисто технически да бъде прочетен въз основа на знанията от научна област често и неправилно назовавана като „помощна историческа дисциплина“. В това отношение образованието, получено в Гърция несъмнено има огромно значение за развитието на доц. Мутафов, както и последващото му специализиране в стария славянски език. Струва ми се, че Института за изследване на изкуствата има традиция да развива тази страна на изследванията, но с присъствието на Е. Мутафов тя несъмнено става по-силна и по-ясно изразена.

Не смятам, че трябва да изброявам тук писаното от кандидата по въпросите на епиграфиката. Заслужава си обаче да се отбележи, че той има дирения както из областта на старата литература (свързана директно или косвено с изкуството), така и по въпросите на изкуствоведската историография.

Бих искал особено да подчертая изследванията на Е. Мутафов в поствизантийската епоха. Той не е пионер в това отношение, но несъмнено има значителен принос в развитието на знанията ни за тази епоха, оставала някога малко пренебрегвана. В това отношение приносите на автора не са само в областта конкретно на изкуствознанието, а и на цялостното осмисляне на епохата и на това защо я назоваваме „поствизантийска“.

Бих искал да отбележа също, че д-р Мутафов има заслуги за изучаването на отделни паметници или на елементи от тях, както на определени светци, култове и практики. Те са представени в отделни статии или в по-обширни трудове. Не бива също да пропусна да отбележа и приноса на кандидата за изучаване на зографите и на ателиетата, работили през различни епохи.

Струва ми се, че казаното дава добра основа да се пристъпи към самия представен хабилитационен труд. Той е приложен на английски език и е озаглавен „The Chora Monastery of Constantinople (Kariye Camii)“. Струва ми се, че това е PDF файл от приготвената за издаване книга. На първо място бих искал да отбележа, че несъмнено публикуването на авторско монографично изследване в Cambridge University Press е достижение за българската историография, за което авторът бива да бъде поздравен. Той трябва да бъде поздравен и за нещо друго: Манастирът Хора

(Кахрие джами) е най-публикуваният (както самият автор отбелязва) византийски паметник и несъмнено един от най-изследваните. Интересът към него датира от много време, ала напоследък е особено засилен. В този смисъл, посвещаването на книга на този комплекс несъмнено представлява нелек избор и проява на кураж от страна на нейния автор. Фактът, че е бил поканен (както той се изразява) за публикуването ѝ в СУР вече говори за успех. Нека обаче погледнем и ние в нея.

Преди всичко искам да отбележа, че пред нас е цялостно изследване върху паметника, а не на някой елемент или конкретен проблем, представляващ интерес за изследователя. Манастирът Хора е разположен в собствената си историческа среда. Ктиторът – Теодор Метохит – добре и интересно представен в своето лично, интелектуално, административно, политическо, културно и т. н. развитие и е подчертано значението му за византийската култура през епохата. Разбира се, историята на сградата е много богата и тя е добре отразена в книгата, заедно с интерпретацията на името ѝ „Хора“, което е от съществено значение за цялото изследване. Особено интересно е привличането от автора на данни от ръкописи, особено от гръцкия сборник от колекцията на Центъра „Ив. Дуйчев“, както и други странични извори.

Тук не ще се спирам да всички приноси на автора, които намираме при цялостното представяне на паметника, при изследването и публикуването на надписите, при интерпретацията и новите моменти в идентифицирането на погребенията (включително и това на Теодор Метохит), на изобразителната програма и т. н. Струва ми се, че някои от тях са очевидни, а също са и добре отразени в изискваната справка за приносите. Не бих искал обаче да пропусна да се спра на един от съществените моменти в изследването – името на манастира и посвещаването му. Няма съмнение, че Е. Мутафов прави интересна богословска интерпретация на термина „хора“ и неговото възможно съотнасяне към Пресветата Богородица и към Господ Иисус Христос. Напълно ще се съглася със становището на Е. Мутафов за атрибуцията на наименованието към Божията Майка. Той добре познава литературата, свързана с този паметник и с това се присъединява към становища, които не само са в хармония с резултатите от изследването, но и с цялостния константинополски култ към Богородица. Всъщност, както и самият кандидат добре проследява, разбирането на наименованието на обекта е търпяло развитие, което не изключва преминаването от

чисто пространствено-топографско, към богословско разбиране на термина „хора“. Във всеки случай резултатът несъмнено заслужава да бъде приет и одобрен.

Бих искал също така да отбележа, че книгата е написана увлекателно, без излишно отегчаване на стила и изложението, както и без излишни повторения или прекалено струпване на информация и интерпретациите ѝ. Ще си позволя обаче (без да имам каквито и да било претенции по отношение на познаването на английския език) да отбележа, че забелязах някои досадни технически грешки, които вероятно вече са оправени. Има и някои особености на правописа, които не са грешки, но – мисля си – са форми на разговорната реч, които не са за такова издание (ако, разбира се, това е окончателния текст на книгата). Такива са съкратените с апостроф форми на спомагателните глаголи, каквито има в текста и е по-добре да се „развържат“.

Заедно с цялостната ми положителна оценка за труда, бих искал да отбележа няколко несъгласия или неубедителни места. Може би е резултат на мое погрешно впечатление, но ми се струва, че свързването на паметника с Асеневици е малко повече засилено. Не бих искал да навлизам в детайли, тъй като това е свързано с други интересни изводи на автора, които не бих искал да поставя под съмнение. Във всеки случай неубедителна ми се струва идентификацията на фрагментарно запазенния образ на светец-дендрит с букви Ι Ι със св. Йоан Рилски. Всъщност, самият Е. Мутафов я представя като проява на кураж. Лично за мен (а мисля си, че не само) някак дразнещо стоят преводите на ромейските институционни наименования със съответни, полусъответни или несъответни съвременни такива. Това са указаните позиции на Теодор Метохит като “Prime Minister” на Солун, а сетне станал и “Prime Minister” на цялата Империя. Същият е и случаят с превода на *logothetes tou genikou* с “Minister of the Treasury”. Не ми се струва, че предполагаемите читатели на такава книга ще се нуждаят от обяснителен превод на термините. Все пак трябва да се отбележи, че това са незначителни забележки, които засягат странични проблеми и не се отразяват на цялостното положително възприемането на изследването.

Приложената документация към досието на конкурса отговаря на изискванията на закона. Същото може да се каже и за формалните изисквания към самия кандидат. Що се отнася до неговите професионални и научни качества, аз мисля, че той и изследователската му продукция без всякакво съмнение отговарят на критериите за заемане на длъжността „професор“.

Всичките гореизложени мои наблюдения, както и тези, които не можах да укажа в този ограничен по обем текст, ми дават пълното основание убедено за гласувам за заемането от Емануел Стефанов Мутафов на академичната длъжност „професор“ и да си позволя да призова и другите колеги от научното жури на конкурса да направят същото.

София

31 август 2019 г.

Подпис:

(Иван Билярски)